

7/4134 -3-
181

T.C.
BAŞBAKANLIK
DIŞ TİCARET MÜSTEŞARLIĞI
Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü

SAYI: B.02.1.DTM.0.05.02.01.100/
KONU: Soru Önergesi

23.05.01 32550

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ BAŞKANLIĞI
GENEL SEKRETERLİĞİNE

İLGİ: 07.05.2000 tarih ve A.01.0.GNS.0.10.00.02-7/4134-10140/23908 sayılı yazınız

Aksaray Milletvekili Sayın Ramazan Toprak'ın, Gümrük Birliği'nin yürürlüğe girdiği tarihten bugüne kadar oluşan dış ticaret açığı hakkındaki ilgide kayıtlı yazınız eki soru önergesine ilişkin olarak hazırlanan not ilişikte sunulmaktadır.

Bilgilerine arz ederim.

Prof. Dr. Tunca TOSKAY
Devlet Bakanı

EK: ~~Not~~ (5 sayfa)

Bilindiği gibi, Türkiye’de, 1980’li yılların başında uygulamaya konulan reformlar ile “ihracata dayalı büyüme modeli”ne geçilmiştir. Ülke ekonomisinin ihracat yaparak iktisadi gelişmesini tamamlaması anlayışına dayalı sözkonusu model ile Türkiye 1980’li yıllarda yeni bir büyüme dönemine girmeyi başarmıştır. İktisadi büyümeye bağlı olarak ise dış ticaret bu dönemde hissedilir oranlarda yükselme göstermiştir.

1990’lı yılların başından itibaren dünya iktisat ve siyasetinde yeni bir dönüşüm yaşanmaktadır. Sözkonusu dönüşümün genel adı, globalleşme’dir. Yaşanmakta olan globalleşme sürecinde, devlet ile piyasa arasındaki ilişki biçimi değişmekte, iktisat siyaseti anlayışı değişim göstermekte, ülkeler arasında işgücü ve sermaye faktörlerine ilişkin olarak işbölümü yeni bir biçim kazanmakta, buna bağlı olarak ise ülkeler arasındaki ticaret yapısı değişmektedir.

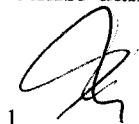
Türkiye’nin Avrupa Birliği (AB) ile 1996 yılında tesis ettiği Gümrük Birliği, globalleşme sürecinde gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla, Gümrük Birliği sonrasında Türkiye ile AB arasındaki ticaretin değerlendirilmesinde globalleşme sürecinin etkilerinin göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

Gümrük Birliği’nin yürürlüğe girmesinden bu yana dış ticaretimizin genel seyri incelendiğinde, Avrupa Birliği’nin Türkiye’nin dış ticaret hacmi içindeki ağırlığı 1995 yılında % 48,7 iken 2000 yılında % 50,1 olarak gerçekleşmiştir.

AB’ye yönelik ihracatımız % 31 oranında artarak 1995 yılındaki 11 milyar dolarlık seviyesinden 2000 yılında 14,4 milyar dolara ulaşmıştır. İthalatımızda ise daha yüksek oranlı bir artış gerçekleşmiş, ithalat 1995 yılındaki 16,8 milyar dolarlık seviyesinden 2000 yılında 24,4 milyar dolara yükselmiştir. Artış oranı yüzde 45’dir. Bu noktada genel olarak, Gümrük Birliği’nin ticaret arttırıcı etkisinin ortaya çıktığı, ancak bunun Türk ekonomisi ile AB ekonomileri arasındaki rekabet gücü farkı nedeniyle başlangıçta ithalatın ihracattan daha hızlı artması şeklinde kendini hissettirdiği gözlenmektedir.

Gümrük Birliği Kararı’nın yürürlüğe girdiği yıl olan 1996 yılında ithalat artışı yüzde 37,2 ile son beş yılın en yüksek oranı olarak gerçekleşmiştir. 2000 yılında AB’den gerçekleştirilen ithalat artışının da yüzde 23 olduğu görülmektedir. 1996 yılında ithalat artış hızının yüksek olması, 1994 krizi sonrasında Türkiye ekonomisinde iktisadi canlanmaya bağlı olarak gerçekleştirilen yatırım ve ara malı ithalat artışı ile açıklanabilmektedir. Diğer yandan, uygulanan istikrar siyasetinin beklenen bir etkisi olan TL’nin yabancı paralar karşısında değer kazanması, 2000 yılı ithalatının artmasının açıklayıcı değişkeni olarak değerlendirilmektedir.

Ayrıca, AB dışı ülkelere gerçekleştirildiğimiz ithalat 1995 yılında 18,8 milyar dolardan 2000 yılında 27,6 milyar dolara yükselmiştir. Artış oranı yüzde 46,4’dür. AB’den gerçekleştirilen ithalatın aynı dönemde yüzde 45 oranında arttığı göz önüne alınırsa, Gümrük Birliği’nin ithalatı arttırıcı etkisi daha sağlıklı değerlendirilebilir.

Türkiye genel ithalatının 1996 yılı sonrasında önemli oranda artmasında 1994 yılında yüzde 6,1 oranında daralan Türkiye ekonomisinin 1995 yılında yüzde 8,0; 1996 yılında yüzde 7,1 ve 1997 yılında yüzde 6,8 oranında büyümüş olması büyük rol oynamıştır. Sözkonusu oranlar Türkiye iktisadında son yirmi yılda görülen en yüksek büyüme oranlarıdır. Yapılan ithalatın büyük bir kısmını yatırım ve ara mallarının oluşturduğu göz önüne alındığında, ithalatın bu dönemde önemli ölçüde artış göstermesi doğal karşılanmalıdır.

Genel olarak dış ticarete, özel olarak ise Türkiye-AB ticaretinde açık verilmesinin bir diğer nedeni son yıllarda ihracat artışında görülen yavaşlama eğilimidir. 1995 yılında Türkiye genel ihracatı 21,6 milyar dolar iken beş yılda yüzde 26,2 oranında artarak 2000 yılında 27,3 milyar dolara ulaşmıştır. AB'ye yönelik ihracatımız ise 1995 yılındaki 11,1 milyar dolarlık seviyesinden 2000 yılında 14,4 milyar dolara yükselmiştir. Artış oranı, genel ihracat artış oranının üzerinde, yüzde 29 olarak gerçekleşmiştir.

Avrupa Birliği'ne yönelik ihracatımızın Gümrük Birliği'ni takip eden yıllarda beklenenden daha düşük seviyede artmasının belli başlı nedenleri arasında;

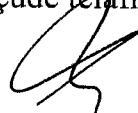
-Avrupa Birliği'nin tekstil ve konfeksiyon dışındaki Türk menşeli sanayi ürünlerine uyguladığı kısıtlamaları Gümrük Birliği'nin yürürlüğe girmesinden çok önce kaldırmış olması ve Gümrük Birliği'nin yürürlüğe girmesi ile Türk sanayinin ihraç ürünleri açısından ilave bir taviz marjı oluşmaması,

-Gümrük Birliği ile uyumlu para ve döviz kuru politikaların uygulanamaması, yüksek faiz - düşük kur politikalarının bir sonucu olarak Gümrük Birliği ertesinde de döviz kurlarının özellikle Alman Markı'nın, satın alma gücü paritesinin üzerinde değerlenmeye devam etmesi, bu durumun Türk ihraç ürünlerinin fiyat rekabetini zedelerken, ithalatı cazip hale getirmesi,

-Bu dönemde AB ekonomilerinde, tek para uygulamasına hazırlık için uygulanan sıkı para ve maliye politikaları neticesinde, ekonomik büyümenin ve dış talebin yavaşlaması,

-2000 yılında uygulanan istikrar siyaseti nedeni ile gerçekçi kur uygulamasından vazgeçilmesi sayılabilir.

İhracatımızın seyrine bakıldığında ise, Gümrük Birliği'ni izleyen yıllarda ihracatımızın düzenli ve diğer ülkelere yönelik ihracattan daha yüksek bir seviyede arttığı gözlenmektedir. Özellikle genel ihracatımızın azalmaya başladığı 1998-99 yıllarında AB'ye yönelik ihracatımızda % 10 ve % 6,2'lik artışlar gerçekleşmiş olup, bu durum, genel ihracatımızdaki düşüşü bir ölçüde telafi etmiştir.

İthalat artışının ihracat artışının üzerinde olmasının da bir sonucu olarak 1995 yılında 14 milyar dolar olan dış ticaret açığı 2000 yılında 26,6 milyar dolara yükselmiştir. Bu açığın 12 milyar doları Türkiye ile AB ticaretinden kaynaklanmaktadır.

Gümrük Birliği'nin tamamlanmasını takip eden ilk iki yıl içerisindeki ithalat artışının, daha sonraki yıllarda bir dengeye ulaşmış olduğu, Türkiye'nin, toplam ihracatının % 50'sinin AB pazarına yönelmiş bulunduğu ve AB'deki ekonomik durgunluğa, ithalattaki daralmaya ve aynı pazardaki üçüncü ülkelerin oluşturduğu rekabete rağmen, AB'ye ihracatın her yıl belirli bir oranda arttığı göz önüne alındığında, AB'nin, Türkiye için istikrarlı bir pazar imkanı yarattığı ortaya çıkmaktadır. Gümrük Birliği ile bu durum daha da netleşmiş ve nitekim, global ekonomik kriz ile birlikte üçüncü ülkelere yönelik ihracatımızda yaşanan azalış, AB ülkelerine yönelik ihracatımızdaki artış ile dengelenmiştir.

Aynı zamanda dış ticaretin mal kompozisyonu incelendiğinde bazı sektörlerde AB pazarında yeni rekabet imkanları oluşturulduğunu gözlemlemek mümkündür. İhracatımızda Gümrük Birliği sonrasında tarım ürünlerinin payı azalmaya başlamış, 1993 yılındaki % 19 seviyesinden, 2000 yılında % 10.3 seviyesine gerilemiştir. Buna karşılık aynı dönemde sanayi ürünlerinin payının % 81 den % 89,7 düzeyine yükseldiği gözlenmektedir.

Ayrıca, ihracatımızda mal grupları açısından bir değerlendirme yapıldığında, AB'ye yönelik tekstil konfeksiyon ürünleri ihracatının beklentiler doğrultusunda arttırılamadığı, ancak özellikle elektrikli makine ve cihazlar, beyaz eşya ve otomotiv sanayi ürünleri gibi geleneksel ihraç kalıplarımız dışında gelişen yeni sektörlerde (85, 86 ve 87. fasıllar altında yapılan ihracat) AB'ye yönelik ihracatımızda hızlı bir artış kaydedildiği gözlenmektedir. Söz konusu ürünlerin toplam ihracatımız içindeki payları Gümrük Birliği öncesi döneme oranla iki kat artmıştır. Bu durum, ihracatımızın ürün bakımından çeşitlendirilebildiğini göstermekte ve tekstil ve demir çelik gibi geleneksel sektörlerin yanısıra, yeni dinamik sektörler itibariyle AB içinde pazar payımızın artması ve ihracatımızda bir yapısal değişimin işaretlerini de vermektedir.

Ayrıca, AB'de tek para sistemine geçişle birlikte EURO'nun dolar karşısında son 20 aylık dönem içerisinde yaklaşık % 25 oranında değer kaybetmesi AB'ye ihracatımızı önemli ölçüde etkilemiş fiyatların ve ihracat gelirlerinin dolar bazında düşük seviyelere gerilemesine yol açmıştır. Türkiye ithalatının önemli bir kısmının dolar cinsinden gerçekleştiği ihracatının ise % 50'sinin Avrupa paraları üzerinden yapıldığı dikkate alındığında, uluslararası piyasalarda dolar/euro paritesindeki bu gelişme ithalata yapılan ödemelerin ihraç gelirimize oranla nispi olarak daha hızlı yükselmesi neticesini doğurarak dış ticaret dengemizi olumsuz etkilemiştir.

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne ihracatının artırılması yönünde Avrupa Birliği organları nezdinde çeşitli girişimler yapılmış, bu kapsamda anti-damping gibi Avrupa Birliği pazarında karşılaşılan güçlüklerin kaldırılmasına çalışılmış, bunlarla ilgili

girişimlerde bulunulmuştur. Bu girişimler neticesinde Gümrük Birliği sonrasında, pamuk ipliği, demir-çelik, parasetamol, renli tv. tüpü gibi sanayi ürünlerinde ihracatımız aleyhine açılan anti-damping soruşturmaları herhangi bir önlem uygulanmasına gerek kalmadan sonuçlandırılmış ya da ülkemiz çıkarları doğrultusunda sonuçlandırılmak üzeredir. Ayrıca ihracatımızın, dünya fiyatlarından girdi sağlaması ve Avrupalı rakipleri karşısında rekabet güçlerinin korunması amacıyla gümrük tarifelerinin askıya alınması ve bazı ürünlerde tarife kontenjanları açılması suretiyle temin edilmiştir.

Öte yandan, Türkiye'nin üçüncü ülkelere olan ihracatının artırılması amacıyla Avrupa Birliği'ndeki ticaret politikası karar alma mekanizmalarında ülkemizde yer alması konusundaki girişimlerimiz devam etmektedir.

Benzer şekilde, ABD'ye olan ihracatımızın artırılması amacıyla ABD'nin uyguladığı tekstil kotalarının yükseltilmesine ilişkin girişimlerin desteklenmesi konusunda Avrupa Birliği'ne yönelik olarak yapılan çalışmalar sürmektedir.

Türkiye ile AB arasındaki Gümrük Birliği, Türk dış ticaret sistemindeki serbestleşme sürecine yeni bir ivme kazandırarak, Türkiye'nin dünyanın önemli bir kısmına karşı dışa açılma sürecini başlattığı ve gelecekteki dış ticari ilişkilerini şekillendirecek yeni bölgesel yapılanmaların kapısını aralamaktadır. Gümrük Birliği sonucu ortaya çıkan değişimlerin paralelinde ülkemizin dış ticarete açıklık oranı (ihracat + ithalat/GSMH) artarak Gümrük Birliği öncesinde 1995 yılındaki %20.9 seviyesinden, 2000 yılında % 26.6 seviyesine yükselmiştir.

Esasen, gümrük birlikleri; ticaret ve ekonomi üzerindeki statik etkilerinin yanı sıra, önemli makro ve mikro dinamiklerin gelişmesine yardımcı olmaktadır. Gümrük Birliği ile daha büyük bir pazarın parçası olmak, ticaret arttırıcı etki vasıtası ile refah artışına katkıda bulunurken, aynı zamanda, dünyada meydana gelebilecek olumsuzluklardan Türk ekonomisinin daha az etkilenmesini sağlayacağı gibi, yabancı sermaye ve yeni üretim tekniklerinin ülkeye girişini cazip hale getirecek ve bu anlamda üretim tekniklerinin modernizasyonunu sağlayarak, önemli miktarda "know-how" girişine öncülük edebilecektir.

Ayrıca, ölçek ekonomilerinin ortaya çıkması, rekabet etkisi, yabancı sermayeyi teşvik gibi dinamik etkileri ortaya çıkartabilecektir. Söz konusu dinamik etkiler orta ve uzun vadede ekonomimizde önemli gelişmeleri beraberinde getirecek niteliktedir. Örneğin Türkiye'de yapılan bir çalışmada Gümrük Birliğinin öncülük edeceği teknolojik değişimin Türkiye Ekonomisi üzerindeki refah arttırıcı etkisi 3,4 milyar dolar olarak hesaplanmıştır.

Bu bağlamda Gümrük Birliğinin dinamik etkileri arasında sayılabilecek bir diğer unsur, Gümrük Birliği ve Serbest Ticaret Anlaşmaları neticesinde halihazırda 600 milyon nüfuslu ve 1,5 trilyon dolar hacimli bir pazara serbest giriş imkanının oluşturulması firmalarımızın genişleyen pazarda ortalama maliyetlerini minimize edecek optimum ölçeğe ulaşmalarını ve ölçek ekonomilerini teşvik edecek olmasıdır.

Bu etki zaman içinde kendini gösterecek ve rekabet gücü yüksek çok sayıda büyük firmanın ortaya çıkması sonucunu doğurabilecektir.

Gümrük Birliklerinin önemli diğer dinamik etkilerinden bir tanesi yerli üreticileri geri dönülmez bir şekilde uluslararası rekabete açması, eksik rekabetçi ve korumacı lobilerin ortadan kalkmasına vesile olmasıdır. Böylelikle düşük verimle, pahalı mal üreten firmalar re-organizasyona zorlanacak ya da mukayeseli üstünlüğe sahip oldukları alanlarda üretim yapmaya yöneleceklerdir. Bu husus orta vadede özellikle ekonomi içinde kaynak dağılımının rasyonelleşmesi ve ekonomik etkinliğin artırılması bakımından büyük önem taşımaktadır.

Ayrıca, Gümrük Birliği çerçevesinde Türkiye, gerçekleştirmiş olduğu yapısal düzenlemeler ile iç pazarını uluslararası standart ve normlara uydurmuş, aynı zamanda Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri ile imzalanan Serbest Ticaret Anlaşmaları sonucu Türkiye’de yatırım yapan yabancı yatırımcılara Avrupa’da 600 milyon kişilik bir pazara serbest giriş imkanı sağlamıştır. Bu özelliğiyle, ülkemizin Gümrük Birliği ile yabancı sermaye açısından bir çekim merkezi olması beklenmektedir.

Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki mali ilişkiler alanında uzun yıllardır bir aşama kaydedilmemiş hatta Gümrük Birliği ile taahhüt edilen meblağların gerçekleştirilmesi mümkün olmamıştır. Ancak, Helsinki Zirvesi sonrasında Hükümetimizin ısrarlı tutumu neticesinde gerek Gümrük Birliği çerçevesinde daha önceden taahhüt edilmiş bulunan imkanlar gerekse de Katılım Ortaklığı Belgesi çerçevesinde Türkiye’nin Avrupa Birliği mevzuatına yaklaştırılması için gerekli olan kaynakların tahsisi yönünde önemli adımlar atılmıştır. Bu kapsamda, Türkiye’nin Gümrük Birliği’nden kaynaklanan yapısal dönüşüm ihtiyacını karşılamak üzere Gümrük Birliği çerçevesinde taahhüt edilmiş olan 750 milyon EURO’luk Avrupa Yatırım Bankası kredisinden 450 milyon EURO’luk kısmı Katılım Ortaklığı Belgesi’nin kabulünün ardından Avrupa Birliği Konseyi tarafından onaylanmıştır. Ayrıca, 2000 yılından itibaren Türkiye’ye Avrupa stratejisi kapsamında 3 yıllık bir dönem için 150 milyon EURO, MEDA-II kapsamında hibe olarak 889 milyon EURO ve Avrupa Yatırım Bankası kredisi olarak 1 milyar 470 milyon EURO’luk bir kaynağın tahsis edilmesi mümkün olmuştur.

Diğer taraftan, Türkiye 2000-2003 döneminde diğer aday ülkelerle beraber 8,5 milyar EURO’luk bir bütçeye sahip olan Katılım Öncesi Yardımdan yararlanacaktır.

